

УДК 336

*Х. І. Кайдрович**Львівський державний університет внутрішніх справ***КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Окреслюється актуальний напрям наукових досліджень – забезпечення економічної безпеки підприємств. Розглядається з позиції нового підходу – формування фінансової рівноваги підприємства та вивчення її впливу на економічну безпеку.

Економічна безпека, фінансова рівновага, механізм фінансової рівноваги

Розвиток ринкових умов господарювання в Україні багато в чому визначається ефективністю управління фінансовими ресурсами на рівні окремих ланок економічної системи, оскільки саме в них приймаються фінансові рішення на стратегічному й тактичному рівнях. Тому важливо, щоб менеджери спиралися на сучасні принципи управління фінансами. Разом з тим, сьогодні вимагає адекватної оцінки умов ринкової економіки, яка, з одного боку, створює умови для забезпечення ринку всіма необхідними товарами, з другого, – стимулює оптимізацію матеріальних та фінансових ресурсів при виробництві товарів і наданні послуг. Саме тому виникає потреба в збалансуванні існуючих вимог сучасного господарювання та здійсненні дослідження щодо формування фінансової рівноваги підприємств у системі забезпечення економічної безпеки.

Оцінка стану сучасної спеціальної літератури, присвяченої досліджуваній тематиці, показує, що сьогодні існує багато розробок щодо формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємств з урахуванням його складної структури, існують також дослідження в області фінансової рівноваги, проте синтез цих складових потребує серйозного теоретичного опрацювання й подальшого практичного впровадження.

Економічна практика вже запропонувала конкретні методи і механізми вирішення проблем забезпечення економічної безпеки підприємства. На сьогодні автору відомі дослідження [1–3, 6, 7, 9] щодо вивчення ефективності фінансового механізму та його впливу на гарантування економічної безпеки підприємства.

Управління економічною безпекою вимагає зіставлення цих методів і механізмів в єдину систему, побудовану на загальних принципах і критеріях оцінки фінансової рівноваги господарюючого суб'єкта. Ці принципи і критерії дозволили б виявляти й усувати потенційні загрози та сформулювати стратегічні рішення, що забезпечують фінансову рівновагу підприємству.

Метою нашої статті є дослідження, обґрунтування та розроблення механізму фінансової рівноваги, формування його концептуальних умов для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Загальновідомо, що фінансовий механізм являє собою взаємопов'язану систему управління підприємством, яка підлягає впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Дослідження в цій площині є достатньо багатограними та висвітлюються з позиції формування і функціонування фінансового механізму [1–3, 6, 8], сутність якого зводиться до системи управління фінансами, призначеної для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їх впливу на кінцевий результат діяльності підприємства. Фінансовий механізм чутливо реагує на всі особливості поточного стану в економіці та соціальній сфері країни. Фінансовий механізм становить систему встановлених державою форм та методів організації фінансових відносин. До структури фінансового механізму входять п'ять елементів, що пов'язані між собою, а саме: 1) фінансові методи; 2) фінансовий важіль; 3) правове забезпечення; 4) нормативне забезпечення; 5) інформаційне забезпечення [2].

Найбільш повно, на наш погляд, структура фінансового механізму окреслена в роботі Л.В. Шуклова [7], який зазначає, що виділені елементи систем управління відображають функції управління фінансами (рис. 1):

Рис. 1. Структура фінансового механізму управління підприємством [7]

Інструменти стимулювання спрямовані на оптимізацію управління підприємством у короткостроковій перспективі, що включають розроблення для поточної ситуації інструментів фінансового стимулювання: співробітників, постачальників і покупців шляхом оптимізації управління оборотним капіталом, підрозділів ефективного розподілу внутрішньогосподарських ресурсів, мене-

джерів і власників бізнесу. Сюди відносяться різні методи управління фінансами та інструменти організації бізнесу, які забезпечують ефективність використання даних методів.

До складу інструментів стратегічного управління входять методологічні та організаційні інструменти, які визначають напрямок розвитку компанії в довгостроковому періоді. Наприклад, організаційна структура підприємства може утруднити фінансовий контроль у компанії та підвищити ризики шахрайства, що, в свою чергу, вплине на структуру капіталу компанії й на інші аспекти управління фінансами [7].

Для взаємозв'язку різних інструментів управління підприємством у довгостроковому і короткостроковому аспектах використовуються інструменти планування та контролю, а саме збору інформації та її аналізу; контролю ефективності застосування різних методів; прогнозування зміни економічного потенціалу підприємства.

Використовувані методи управління фінансами й ефективність їх застосування залежать від того, як легко і швидко можна зібрати потрібну інформацію від різних структурних підрозділів, наскільки чітко прописані різноманітні регламенти та документи, що дозволяють здійснювати контроль, і достовірною є фінансова звітність компанії. Організаційна структура підприємства може як сприяти, так і перешкоджати використанню різних методів управління фінансами [7].

Фінансова стратегія організації являє собою процес вироблення цілей управління фінансами і здійснення впливу на них за допомогою елементів фінансового механізму для досягнення поставленої мети [6].

За основу вироблення механізму фінансової рівноваги підприємств у системі забезпечення економічної безпеки можна використати дослідження Л.В. Шуклова, оскільки воно передбачає елементи стратегії управління, планування та стимулювання. Проте недоліками даного механізму є відсутність інструментарію росту (розвитку) підприємства, становлення його корпоративної культури й підвищення ефективності діяльності за рахунок пошуку внутрішніх резервів (контролінгу), виявлення підприємницьких ризиків на всіх етапах функціонування та побудови системи адаптації до нього суб'єктом господарювання і способи поліпшення економічної безпеки підприємства.

Фінансовий механізм підприємств необхідно розглядати з точки зору процесного підходу, сутність якого полягає в тому, що господарська діяльність разом зі взаємозв'язками і взаємозалежностями являє собою мережу процесів організації. Відповідно до загальноприйнятого стандарту IDEF 037 процес зображується у вигляді функціонального блока (прямокутника), кожна з чотирьох сторін якого має своє значення [4, 9]:

- верхня – «управління» (control) ;
- ліва – «вхід» (input) ;
- права – «вихід» (output);
- нижня – «механізм» (mechanism).

Загальний вид зображення процесів у вигляді діаграм і фінансового механізму розвитку підприємства з точки зору процесного підходу подано на рис. 2. Тут фінансовий механізм виступає складовою процесу, що за допомогою управління дозволяє реалізувати мету – перетворення вхідної інформації і ресурсів на збільшення економічного потенціалу підприємства.

Загалом, оцінюючи даний підхід, зауважимо, що позиція дослідників стосовно перетворення факторів фінансових ресурсів та інформації в процесі ефективного управління є беззаперечною. Проте наше дослідження, враховуючи позицію розвитку, зосереджується на побудові такого фінансового механізму, який би дав змогу не тільки ефективно розвиватися суб'єкту господарювання, а й забезпечив його економічну безпеку. Усе це повинно базуватися й на системі фінансової рівноваги підприємства.

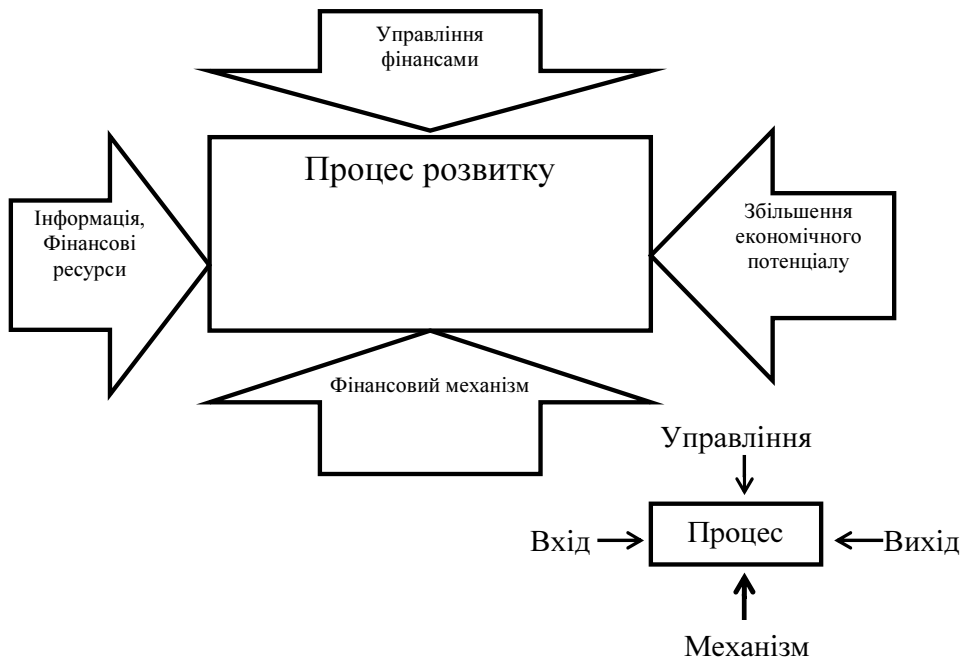

Рис. 2. Фінансовий механізм розвитку підприємства з точки зору процесного підходу [7]

Фінансовий механізм розвитку підприємства – це такий фінансовий механізм управління, метою якого є забезпечення неперервного процесу розвитку. Будь-який механізм складається з комплексу взаємопов'язаних між собою елементів, для виділення яких можна використовувати різні критерії класифікації. Так, елементами фінансового механізму, з точки зору організаційної структури, можуть бути різні підрозділи підприємства, що виступають як центри витрат, центри прибутку і т. п. Можливим є також виділення елементів фінансового механізму за регіональною ознакою або за видами продукції.

Однак найпоширенішим в економічній літературі принципом класифікації елементів фінансового механізму є функціональний, коли елементи розподіляються за функціями управління фінансами: механізм управління витратами; механізм фінансового стимулювання; механізм управління ризиками; механізм внутрішнього контролю; механізм управління оборотним капіталом і т. ін. Кожен елемент механізму може знаходитись на різних етапах розвитку і бути менш або більш досконалим. Наприклад, на підприємстві ефективно працює механізм управління витратами, але маємо проблеми зі збором дебіторської заборгованості, тобто механізм управління оборотним капіталом працює менш ефективно. Взаємодіючи між собою, різні елементи механізму впливають один на одного. Отож, механізм управління підприємством є саморегульованою системою, що складається з елементів, які знаходяться в постійній взаємодії один з одним.

Механізм управління підприємством є складною системою і в процесі управління для вирішення різних за своєю природою завдань формує різні управлінські рішення. Для розв'язання одних завдань слід використовувати лише кілька елементів механізму, а других – потрібна інша сукупність елементів. Деякі завдання вимагають багатократного використання одних і тих самих елементів. Тобто, стратегія управління підприємством являє собою програму, що складається з «гілок» (коли треба вибрати один з декількох альтернативних елементів механізму), «циклів» (коли потрібно повторити кілька разів використання певної послідовності елементів) й інших операцій над елементами господарського механізму, частиною якого є фінансовий механізм управління підприємством [7, с. 27].

Оскільки кожен блок механізму може мати різний рівень розвитку, що визначає його пропускну здатність, а для вирішення будь-якого завдання потрібна сукупність декількох блоків, то кінцевий результат прийняття рішення залежатиме від блока з найменшим рівнем розвитку (пропускну здатності) [7, с.28].

Окрім етапу розвитку, який визначає пропускну здатність елемента, кожен елемент має іншу важливу характеристику – ступінь впливу. Залежно від того, за яким критерієм розподіляються елементи механізму, ступінь впливу може визначатись не тільки обсягом фінансових потоків, що проходять через елемент, ступенем зменшення рівня ризику в результаті використання елемента, а й лідерськими якостями керівника, відповідального за елемент, та іншими вагомими параметрами.

Оскільки система є саморегульованою, її елементи, діючи один на одного, опосередковано взаємовпливають на рівень розвитку (пропускну здатність) за допомогою інформаційних взаємозв'язків.

Таким чином, механізми управління реальними підприємствами, що складаються з великої кількості різних елементів, ніколи не знаходяться в стані абсолютної рівноваги, коли всі елементи мають однаковий рівень розвитку. Внутрішня структура кожного з елементів постійно змінюється. Це, в свою

чергу, змінює міру впливу елементів один на одного, і механізм знаходиться в постійному русі та потребує рівноваги. У результаті завданням управлінців стає виявлення ключових елементів механізму, на які необхідно впливати, підвищуючи їх рівень розвитку, щоб у кінцевому підсумку позитивний ефект розповсюдився на всю систему загалом.

Елементами механізму можуть виступати не тільки підрозділи, а й функції. Рівень розвитку функції як елементу фінансового механізму визначається ефективністю її виконання. Фінансовий механізм управління підприємством є складною багаторівневою системою. На першому рівні знаходяться процедури управління фінансами, пов'язані з використанням різних інструментів і методів управління фінансами. Ці процедури об'єднуються у функції управління фінансів, які являють собою другий рівень фінансового механізму. Різні функції впливають одна на одну і таким чином формують складову частину діяльності підрозділів підприємства або напрямів бізнесу.

Процес формування фінансової рівноваги підприємства охоплює безліч взаємопов'язаних між собою процесів. Деякі з них покликані забезпечити вирішення тактичних завдань, інші визначають стратегію розвитку підприємства в цілому. Разом з тим, визначальними є процеси, які лежать в основі стабільного розвитку підприємства, що можна розглядати як рушійні сили розвитку, оскільки управління фінансами, спрямоване на активацію кожного з таких процесів, сприяє підвищенню ефективності управління фінансами загалом і розвитку підприємства.

На рис. 3 зображено внутрішні ключові процеси підприємства, взаємодія яких підвищує продуктивність факторів виробництва, сприяє розвитку підприємницьких ідей і в підсумку збільшує економічний потенціал підприємства. Кожен з процесів має фінансовий аспект. Відповідно, фінансовий механізм розвитку являє собою сукупність механізмів управління різними рушійними силами розвитку, у ролі яких виступають зазначені проміжні процеси [7, с.31].

На виході кожного з процесів стоять різні завдання, які часто суперечать один одному. Фінансовий механізм розвитку являє собою сукупність таких елементів, як: фінансовий механізм мотивації співробітників; фінансовий механізм управління витратами; фінансовий механізм управління структурою капіталу; фінансовий механізм управління ліквідністю, вартістю капіталу та ростом підприємства. Комбінації цих механізмів можуть використовуватися для вирішення ключового завдання одного процесу, зокрема для розвитку співпраці між підрозділами чи вдосконалення внутрішнього контролю. Водночас один і той же інструмент, наприклад управління фінансовим циклом, може бути використаний у різних процесах для вирішення взаємосуперечливих завдань – приміром, коли для контролю за збором заборгованості вимагається скорочення фінансового циклу, а для стимулювання покупців і розвитку довгострокових відносин співпраці з ними – навпаки, збільшення фінансового циклу.

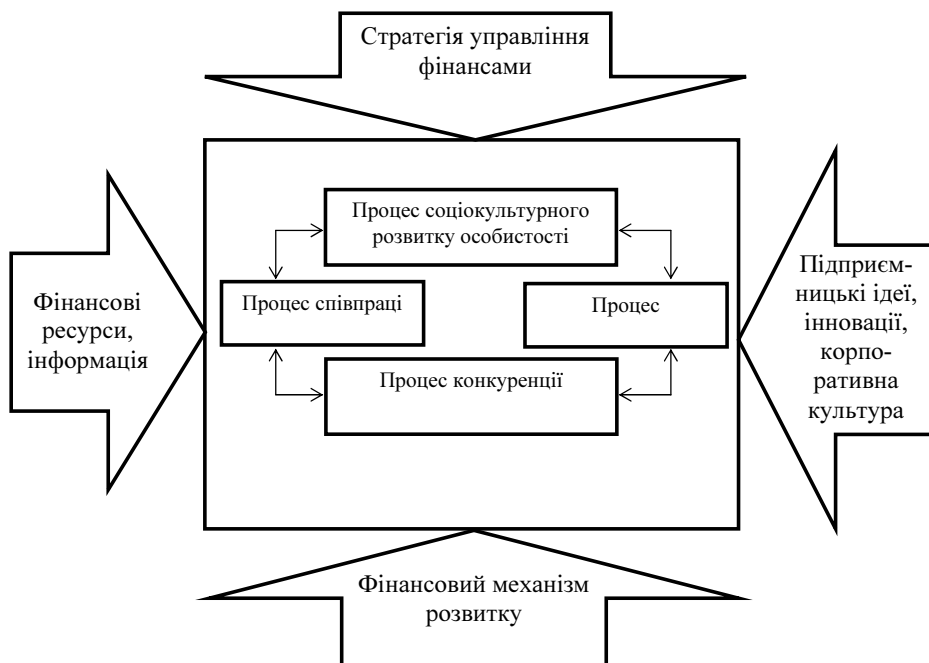

Рис. 3. Проміжні процеси – рушійні сили розвитку [7]

З огляду на формування фінансової рівноваги підприємств у системі забезпечення економічної безпеки підприємства доцільно, на нашу думку, проводити дослідження з урахуванням економічного механізму захисту підприємства.

Загальновідомо, що бізнес-середовище функціонує і розвивається в умовах невизначеності. При цьому конкуренція зовнішнього середовища та інші фактори впливу продукують різноманітні загрози. Такі процеси викликають зміни ендогенних умов ресурсів господарюючого суб'єкта, формуючи при цьому захисний механізм протидії таким негативним впливам. У деяких випадках зміни настільки інтенсивні, що викликають кризові явища для ведення фінансово-господарської діяльності підприємства. Саме тому очевидною є потреба у формуванні ефективного економічного механізму захисту суб'єкта господарювання.

Економічний механізм захисту підприємства визначається як спосіб перетворення стану небезпеки в захищеність за рахунок ефективного контролю входу ресурсів і виходу продукції, комбінування ендогенних факторів і мобілізації резервів, моніторингу та фільтрації загроз, їх ідентифікація і ліквідація. Функція даного механізму – за мінімумом витрат при максимумі корисного ефекту забезпечити безперервне розширене відтворення системи протидії екстремальному впливу для підтримки гомеостазу підприємства в триєдиній системі координат її конкурентоспроможного, стійкого і безпечного розвитку [5, с. 103].

Захищеність є передумовою безпеки й основою конкурентоспроможності та стійкого розвитку підприємства. Проте, оскільки підприємства – це складна економічна система, то системним повинен бути і механізм її захисту від загроз. Функціональна системність даного механізму полягає в охопленні ним усіх дій, операцій, виробничих циклів і бізнес-процесів підприємства. Структурна системність механізму захисту фірми полягає в урахуванні всіх сфер і рівнів побудови інтраекономіки підприємства – робочих місць, професійних і проектних груп, підрозділів, бізнесів, системних та інфраструктурних процесів. Еволюційний вектор даного механізму – це орієнтація на необхідний моніторинг та достатню корекцію цілей і засобів, методів та інструментів, форм організації, інституційного й інформаційного забезпечення [5, с.104].

Системність розглянутого механізму виражається також логікою взаємозв'язку його ключових елементів (блоків) – цілей, суб'єктів, об'єктів, інструментів, засобів, методів, індикаторів, способів корекції. Система цілей, реалізації яких слугує даний механізм, диференційована й утворює два рівні. Верхній представлений головною метою, а нижній – комплексом конкретних цілей, що розподіляються за окремими напрямками, строками, об'єктами, методами здійснення захисних заходів. Головною метою є забезпечення захисту підприємства від екстремальних впливів середовища – з мінімумом витрат створити постійно діючий механізм протидії зовнішнім загрозам і забезпечити стабільність динаміки суб'єкта господарювання. З цього випливають конкретні цілі забезпечення захисту підприємства:

за напрямками – діагностика і моніторинг загроз, їх блокування та ліквідація, інформування й інструктаж персоналу і т.д.;

за термінами – короткострокові, сезонні, середньострокові (один–два роки), довгострокові (три–п'ять років);

за об'єктами – постачальники, оптовики, посередники, споживачі й ін. [5, с. 105].

Ефективність внутрішньогосподарського механізму захисту базується на оптимальному поєднанні різних інструментів, засобів і методів.

Індикатори економічної безпеки суб'єктів господарювання являють собою систему показників оцінки ефективності процесу і результатів його захисту. Такі індикатори можуть бути загалом лише непрямыми з огляду на специфіку захисної діяльності (оцінити її результативність безпосередньо практично неможливо). Але оцінка ефективності механізму захисту підприємства можлива й на основі вартісного методу.

Корекція виступає самостійним завершальним блоком розглянутого механізму і являє собою реакцію суб'єктів на результати моніторингу індикаторів ефективності здійснення захисних заходів. При відхиленні індикаторів від необхідних (планових) значень вносяться відповідні корективи в методи, засоби, інструменти, організацію, напрямки та інші параметри механізму протидії підприємства зовнішнім екстремальним впливам [5, с. 106].

Здійснення захисту підприємства від загроз може бути концептуально представлено у вигляді базової моделі механізму, яка циклічно відтворює весь ланцюжок її елементів (рис. 4).

Економічний механізм захисту підприємства повинен обов'язково включати попередню стадію, пов'язану з проведенням моніторингу загроз, їх розпізнавання (ідентифікації) і фільтрацію, тобто відсіювання потенційно незначних і другорядних загроз, виявлення ключових загроз, селективних і комплексних джерел екстремальних впливів на підприємство, вибір методів, інструментів і засобів здійснення блокуючих дій.

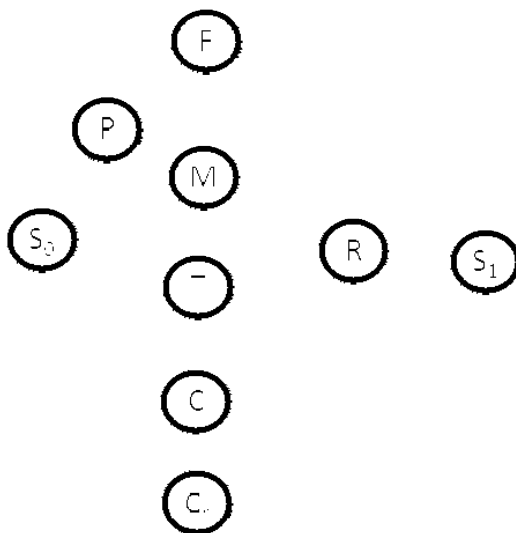

Рис. 4 . Модель економічного механізму захисту фірми [5, с. 106]:

S0 – початковий стан фірми; P – система цілей; F – фактори (кошти) їх досягнення;
 M – методи; T – інструменти; C – канали використання коштів;
 R – результат дії механізму; S1 – кінцевий стан фірми; Cг – корекція

На основній стадії реалізації механізму здійснюються захисні заходи запобігання несподіваним загрозам, вводяться в корпоративну культуру господарюючого суб'єкта норми й алгоритми безпеки. Позитивними ефектами захисту суб'єкта господарювання є збереження системності бізнес-процесів, її сформованої інституційної структури й посилення захисної функції, мінімізація витрат і ризиків.

З огляду на вищевикладене, зазначимо, що сучасна економіка потребує створення й використання ефективних методів і механізмів переформатування підприємств для підвищення рівня економічної безпеки. При цьому необхідним є принципово новий напрям, на якому доцільно зробити акцент для максимально позитивного ефекту. Таким напрямом, на наш погляд, є формування

механізму фінансової рівноваги підприємства задля забезпечення економічної безпеки підприємства. Фінансова рівновага – це головний чинник, який визначає ефективність діяльності підприємства через формування системи сприятливого розширення основного фінансового протиріччя між дохідністю, ліквідністю і ростом підприємства.

Таким чином, концептуальним моментом у формуванні механізму фінансової рівноваги є такий стан економічної системи, коли в процесі функціонування, що характеризується нестійким розширенням фінансового протиріччя векторів дохідності, ліквідності та ростом підприємства, забезпечуються їх рівновага й економічна безпека.

У механізмі фінансової рівноваги підприємства використовується система критеріїв оцінки згаданих векторів. Таких критеріїв безліч, та лише їх незначна частка має відношення до обраної стратегії компанії. Необхідно використовувати систему критеріїв, які характерні для даного процесу економічної безпеки та відповідають його ключовій стратегії. Проблема вибору з великої сукупності необхідних критеріїв слабо розроблена як в теоретичному, так і в практичному аспекті.

Існує велика кількість підходів і методів забезпечення економічної безпеки підприємства та формування його фінансової рівноваги, критеріїв їх оцінки. Потрібно розглянути ці підходи і методи, визначити найуніверсальніші та найефективніші.

На рис. 5 зображена запропонована концептуальна схема механізму фінансової рівноваги підприємства для забезпечення економічної безпеки і визначення ефективності її реалізації. Разом з тим, концепція механізму фінансової рівноваги підприємства для забезпечення економічної безпеки повинна ґрунтуватися на принципах системного підходу, які активно застосовуються для вирішення масштабних і неординарних проблем.

З вищевикладеного доходимо наступних висновків. Усі інструменти фінансового механізму повинні застосовуватись збалансовано. Метою ефективного управління фінансами є знаходження і вміле використання такої системи інструментів і важелів, яка дозволить у комплексі використовувати всі можливості фінансового механізму. Цей процес відбувається шляхом створення механізму фінансової рівноваги, що включає гнучке використання різних інструментів управління фінансами, здатних впливати саме на ті слабкі ланки підприємства, активація яких на даному етапі розвитку конче потрібна.

Максимально повне комплексне використання всіх рушійних сил, доступних для підприємства на кожному з етапів розвитку, дозволить досягнути стратегічних цілей з мінімальними витратами часу і ресурсів, а також забезпечивши при цьому не тільки синергетичний ефект, що виражається в паралельному забезпеченні стратегічних інтересів держави, регіону, підвищенні соціального статусу працівників, забезпеченні для інвесторів необхідної прибутковості і т. д., а й забезпечити економічну безпеку в цілому.

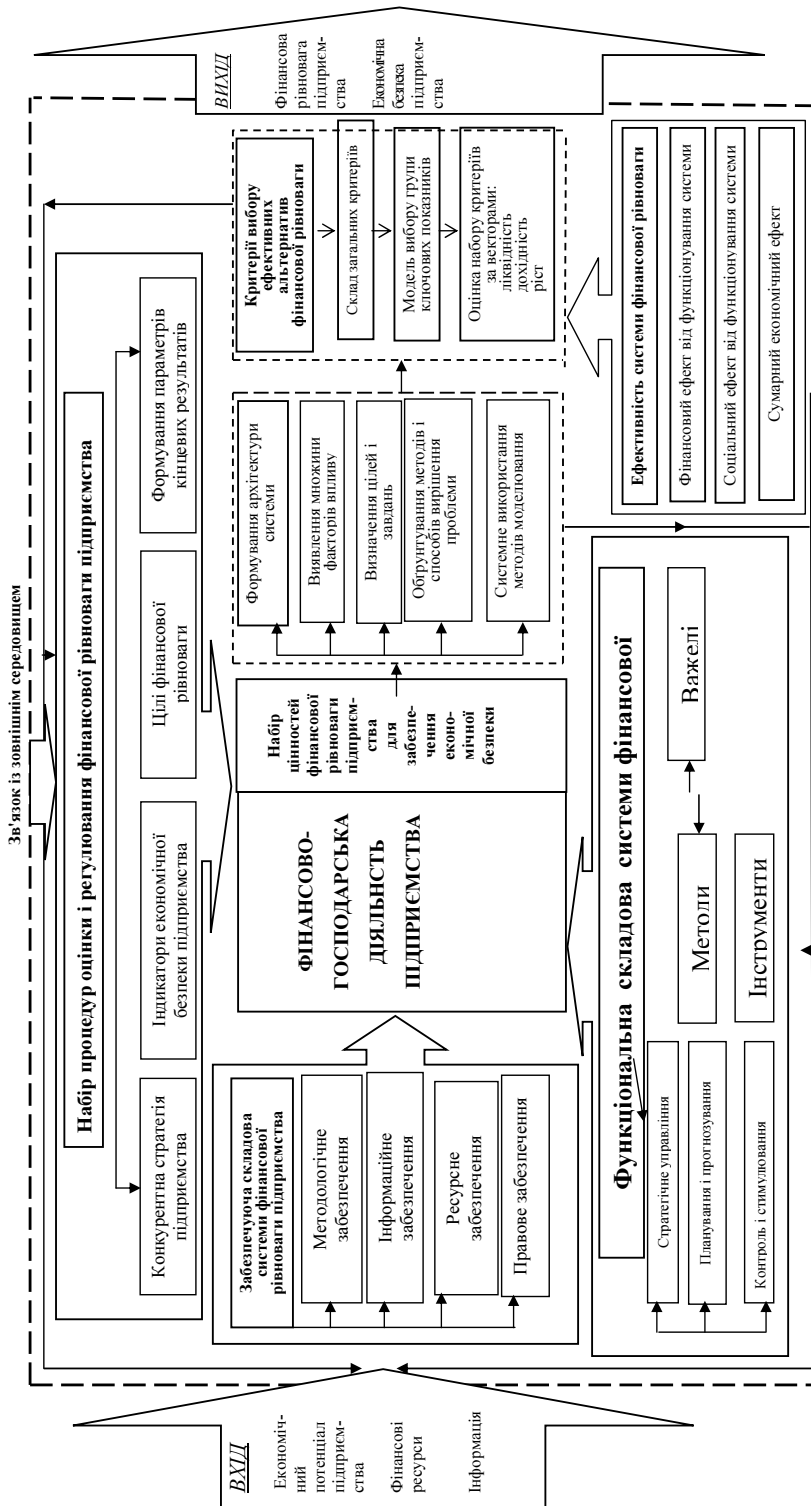

Рис. 5. Концептуальна схема механізму фінансової рівноваги підприємства для забезпечення економічної безпеки

1. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): моногр. / О. М. Ковалюк. – Л.: Видав. центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2002. – С. 22. 2. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org> 3. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підруч./ А. М. Поддєрьогін, Я. Д. Буряк, Г. Г. Нам та ін. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К: КНЕУ, 1999. – С. 18. 4. Р50.1.028-2001. Методология функционального моделирования [Электронный ресурс]. – М.: Госстандарт России. – 2000. – Режим доступа: www.cals.ru 5. Экономическая безопасность фирмы: теория, практика, выбор стратегии / М.И. Королёв. – М.: Экономика, 2011. – 284 с. 6. Шеремет А. Д. Финансы предприятий: учеб. пособие / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М.: ИНФРА-М, – 1999. – С. 13. 7. Шуклов Л.В. Управление развитием предприятий: Бухгалтерский и финансовый аспекты. – М.: Книжный дом «Либроком», 2012. – 200 с. 8. Юрій С.І. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. /За ред. проф. С. І. Юрія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – С. 357. 9. INTEGRATION DEFINITION FOR FUNCTION MODELING (IDEF0) [Электронный ресурс]. – Draft Federal Information Processing Standards Publication 183, 1993, December 2. – Режим доступа: www.idef.com

КОНЦЕПЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ФИНАНСОВОГО РАВНОВЕСИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Описывается актуальное направление научных исследований – обеспечение экономической безопасности предприятий. Рассматривается с позиции нового подхода – формирования финансового равновесия предприятия и изучения ее влияния на экономическую безопасность.

THE CONCEPT OF THE FORMATION MECHANISM OF THE ENTERPRISE FINANCIAL EQUILIBRIUM IN THE SYSTEM TO ENSURE ITS ECONOMIC SECURITY.

The article is devoted to the actual direction of research - providing economic security, which is considered from the standpoint of the new approach, namely the formation of companies and financial balance study of its impact on economic security.

Стаття надійшла 10.02.2014